

УДК: 94(477.7):929.52 "1750/1805"

ДОРОШЕНКО О.М.

Первомайський інститут Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Дорошенко Оксана Миколаївна (1982 р.н.). Закінчила історичний факультет Одеського національного університету імені І.І. Мечникова в 2005 році. Аспірант кафедри історії України ОНУ імені І.І. Мечникова. Викладач кафедри історії і психології ПІ ОНУ імені І.І. Мечникова. Наукові дослідження пов'язані із діяльністю родини Скаржинських на теренах Південної України.

ПЕТРО МИХАЙЛОВИЧ СКАРЖИНСЬКИЙ: ПОХОДЖЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті розглянуто біографічні дані і діяльність Петра Михайловича Скаржинського.

The article investigates biographical facts and activity of Petro Myhailovich Skarzhynsky

Історичне краєзнавство – невід’ємна складова частина історичної науки, це не тільки галузь наукового пізнання, але й сфера активної практичної діяльності [1]. Історичне краєзнавство займається об’єктами, які, з одного боку, належать до загального краєзнавства, з другого, – до історії. Як частина історичної науки воно базується на тих самих методологічних засадах, що й історична наука. Історичне краєзнавство та історична наука взаємозбагачують і взаємодоповнюють одне одного. Без історичного краєзнавства історичній науці загрожує перетворення на абстрактне теоретизування, відірване від конкретно історичної основи. Без історичної науки історичне краєзнавство могло б лише описувати історичні факти без узагальнень. Разом з тим конкретні методи дослідження історичного краєзнавства відрізняються від методів, застосовуваних історичною наукою. Якщо історія прагне визначити закономірність процесу для країни або народу, то історичне краєзнавство – специфіку явища, характерну для локального району, краю, міста, села [2]. Саме тому регіональна історія сьогодні є одним із провідних напрямків у історичному дослідженні. Бажання регіонів мати в основі свій історико-культурний потенціал сприяє відродженню біографічного жанру.

Біографія як текстуальне зображення життєвого шляху постаті на історичному відрізку часу існує так давно, як писемна культура. В певній мірі навіть міфологічні перекази та епос можна трактувати, як своєрідні розповіді про історію життя героїв та богів. Будь-які фактори історичного процесу стають діючими пружинами, коли вони пропущені через ментальність людей і трансформовані нею. Однією з визначних постатей Південного краю кінця XVIII – першої половини XIX століття був Петро Михайлович Скаржинський.

У джерелах та історіографії питання про його походження залишається відкритим, такий стан речей обумовлений тим, що відсутній єдиний погляд відносно генетичного коріння родини в цілому. Зокрема, на зв’язки династії з Польщею вказує граф Олександр Бобринський. У гербовнику Всеросійської імперії знаходимо запис: “Предки цього роду з 1628 р. володіли нерухомим майном у Турівському воєводстві і за службу свою були нагороджені польськими королями чинами; виходець з цього роду Антоній-Олександр Скаржинський у 1733 р. вступив на російську службу и при переході у православну віру найменувався Михайлом. Нашадки його володіли спадковими дідівськими й набутими маєтками, служили російському

престолу на цивільній та військовій службі, з них Петро Скаржинський у кінці минулого століття був генерал-майором і кавалером орденів св. Володимира 2-го ступеня і св. Георгія 4-го ступеня” [3]. Відомості про польське походження знаходимо і в “Гербовнике дворянских родов царства Польского”, в якому стверджується, що рід Скаржинських проживав на польських землях вже в середині XVI століття [4].

На польське коріння Петра Михайловича Скаржинського вказували і дореволюційні історики. Зокрема А. Скальковський у статті “Еще о бугских казаках” писав: “Бузькі козаки з’явилися вперше у Новоросійському краї у вигляді самостійного загону під час війни 1768-1774 рр. Під проводом свого кондотьєра, польського емігранта Петра Скаржинського” [5]. Також, у праці “Опыт статистического описания Новороссийского края” історик зазначає, що: “...у 1787 р. війна з Туреччиною виявила з них знову потребу. З бугрів, арнаутів та інших охочих сформовано два полка і відправлені проти ворога. Ними командував тоді підполковник Скаржинський з польських дворян, які давно вже поселилися в Росії” [6]. Подібної думки дотримується Т. Осадчий у роботі “Щербановская волость: историко-этнографическое и хозяйственно-статистическое описание”. Він писав: “...до складу цих полків також увійшло і місцеве населення, яке жило донині у цих місцях. Начальником цих козаків був призначений польський емігрант Петро Скаржинський, який заснував село Скаржинку” [7].

Відносить Скаржинських до польських дворян і В.П. Семенов-Тянь-Шанський. Описуючи поселення Новоросійського краю, він звернув увагу на містечко Трикрата, яке було власністю Скаржинських, а його родоначальником був Петро Скаржинський, якого автор вважає польським емігрантом [8].

В історичній літературі зустрічаємо також інший погляд. Так у журналі “Київська старовина” за 1893 рік знаходимо відомості про лубенських Скаржинських такого змісту: “Литовський шляхтич Олександр Скаржинський після закінчення наук в Ординській академії, служив перекладачем з латинської та польської мов при генералітеті, який знаходився у Польщі при російській армії. В той же час він прийняв православ’я і після закінчення польської війни просив нагороди у тодішнього правителя Малоросії князя Баратинського. У відповідь на це прохання Скаржинський у 1732 р. був призначений лубенським полковим сотником... Разом з прийняттям православ’я Скаржинський став називатися Михайлом. У Михайла Скаржинського було три сини: Петро, Михайло та Іван. Петро служив на військовій службі, мав чин генерал-майора... Після виходу у відставку Петро Скаржинський жив у Ольвіопольському повіті, в Трикратах” [9]. Відсутній будь-який натяк на

польське походження родини і у “Малороссийском Родословнике В.Л. Модзалевского”, в якому зустрічаємо повідомлення про встановлення родинних зв’язків між Скаржинськими та представниками української козацької старшини [10].

Заперечує польське походження П. Скаржинського військовий історик А. Петров. У праці “Война России с Турцией и польскими конфедератами 1769-1774 г.” він стверджує, що під час цієї війни Петро Скаржинський служив у російських військах у чині поручика [11].

Крім того Іван Філіпович, який був священником с. Мигія, залишив “Летопись прихода Петропавловской церкви,” в якій повідомляє про господарів селища, вказуючи, що “рід Скаржинських литовського походження і жив у Малоросії ще з початку XVII ст. Першим власником Мигії з роду Скаржинських був Петро Михайлович Скаржинський, сільським господарством займався він мало, бо всю свою діяльність присвятив військовій та адміністративній кар’єрі” [12].

Загальноновизнаним є факт, що в 1785 році у званні майора, Петро Скаржинський призначений командиром 2-го бузького козацького полку. Після об’єднання 1-го і 2-го полків він став отаманом бузьких козаків і отримав чин полковника. Петро Михайлович був учасником штурму Очакова в 1788 році, за що згодом нагороджений орденом Св. Георгія II ступеня. Він брав участь у поході на Бендери, взятті Акерману та інших кампаніях цієї війни. Зокрема про військові операції бузьких козаків та полковника Скаржинського у боях під Очаковим свідчить рапорт О.В. Суворова про відбиття вилазок турків під Очаковим від 28 липня 1788 року: “Учора після полудня у 2 години з Очакова виїхали близько 50 кінних турків, відкриваючи шлях своїй піхоті, яка пересувалася приховано, лощинами, кількістю до 500. Бузькі козаки при пані полковникові Скаржинському кінних до шести, піших до 100 тричі вступили в бій, вибиваючи невірних зі своїх пунктів” [13]. Є відомості, що козаки П. Скаржинського штурмували Хаджибей 14 вересня 1789 року. Саме Петро Михайлович повідомив про захоплення Хаджибея головнокомандуючому Г. Потьомкіну.

Згодом Петро Скаржинський став отаманом астраханського війська і правителем кавказького намісництва. За військову службу царський уряд подарував йому 6 тис. десятин землі, на яких було засновано село, що дістало назву Скаржинка. Саме тут, над річкою Мертві Води, Петро Михайлович збудував розкішний двоповерховий палац, який став справжнім архітектурним витвором [14]. Деяко в зміненому вигляді споруда збереглася і до нинішнього часу, у приміщенні палацу знаходиться Трикратівська школа мистецтв.

В 1775 році П. Скаржинський купує у генерала П. Текелія село Мигію, яке входило до Ольвіопольського повіту [15]. Разом із селищем

придбав 6308 десятин землі та 480 кріпаків. Оцінивши вигідне розташування майбутнього маєтку на березі річки, П. Скаржинський виміряв силу води неподалік від другого Мигіївського порогу і побудував там водяний млин, який став одним з перших у краї.

До того ж, здібності господарника Петро Михайлович проявив у процесі освоєння і заселення степової України. На його землях розташовувались села Мигія, Никольське, Нижнє Никольське, Скаржинка (Трикрати). У 1786 р. він заснував поселення Мала Скаржинка (Миколаївка) та ряд економій, які стали основою для створення сучасних селищ на території Південної України.

Петро Михайлович був одружений з Ульяною Булацель, в їх сім'ї народилось два сина – Микола

та Віктор і донька Лідія. Справи та починання батька зумів продовжити син, Віктор Петрович Скаржинський, який став однією із найвидатніших постатей Новоросійського краю першої половини XIX століття. Життя визначного військового діяча та господарника Петра Михайловича Скаржинського закінчилось у 1805 році.

Таким чином, на сьогодні питання про походження Петра Михайловича Скаржинського залишається без конкретної відповіді. Потребує подальшого дослідження і історія життя, що дасть можливість об'єктивно оцінити його внесок у військовий, економічний, соціокультурний розвиток Південної України другої половини XVIII – початку XIX століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Раковский М.Е. Историческое краеведение как наука: традиции и современность (на материалах Одесщины) // Тези доповідей міжнародної науково-теоретичної конференції. 6-8 вересня 1994 року. Ч. II. – Одеса, 1994. – С. 107.
2. Уривалкін О.М. Історичне краєзнавство: Навчальний посібник. – К., 2006. – С. 7.
3. Дворянские роды внесенные в общий гербовник Всероссийской империи /Сост. А. Бобринский. Ч.П. (от начала XVII ст. до 1885 г.). – СПб., 1890. – С. 602.
4. Гербовник дворянских родов царства Польского. – Краков, 1858. – С. 340.
5. Скальковский А. Еще о бугских козаках // Киевская старина. – 1882. – № 12. – С. 598.
6. Скальковский А. Опыт статистического описания Новороссийского края. – Одесса, 1850. – Ч. I. – С. 202.
7. Осадчий Т. Щербановская волость: Историко-этнографическое и хозяйственно статистическое описание. – Херсон, 1891. – С. 12.
8. Россия полное географическое описание нашего Отечества / Под. ред. В.П. Семенова-Тянь-Шанского. Новороссия и Крым. – СПб., 1910. – С. 250.
9. Осадчий Т. Вказ. праця. – С. 426.
10. Сведение о Лубенских Скаржинских. Отрывок из дневника полтавского помещика // Киевская старина. – 1893. – Т. XLI. – С. 167.
11. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. – К., 1908. – С. 65.
12. Петров А. Война России с Турцией и польскими конфедератами 1769-1774 г. – СПб., 1874. – С. 21.
13. Филиппович И. Летопись прихода Петро-Павловской церкви села Мигея, Елисаветградского уезда, Херсонской епархии // Записки одесского общества истории и древностей. – 1901. – Т. XXIII. – С. 264.
14. Бумаги князя Г.А. Потемкина-Таврического 1774-1788: Сборник военно-исторических материалов. Вып. 6 / Под. ред. Дубравина Н.О. – СПб., 1893. – С. 336.
15. Історія міст і сіл УРСР. Миколаївська область / Ред. колегія Васильєв В., Агєєв Ю. та ін. – Київ, 1971. – С. 692.